BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266; BA, Cevdet-Belediye, nr. 5150; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. Mehmed Şerif), İstanbul 1333-35, I, 312-313, 318-319; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, İstanbul 1338/1922, I, 300-580; Muallim Cevdet [İnançalp], *Ahiyyâtü'l-fityân*, İstanbul 1932, s. 340-346; Fr. Taeschner, *Gülschehris Mesnevi Auf Achi Evran der Heilegen von Kırschehir und Patron der Türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955; a.mlf., "İslâm Ortaçağında Fütüvve, Fütüvvet Teşkilâtı" (trc. Fikret Işıltan), *İFM*, XV/1-4 (1953-54), s. 3-32; a.mlf., "Türk Ahiliği" (trc. Fikret Işıltan), *Çağrı Dergisi*, sy. 83, İstanbul 1964, s. 8-14; a.mlf., "Akhi", *EI²* (İng.), I, 321-323; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* (bazı notlara ilavelerle nşr. Orhan F. Köprülü), Ankara 1959 — 2. bs., İstanbul 1986, s. 49-50, 118-123, 149-164; a.mlf., "Ankara ve Ahîler", *Hayat Mecmuası*, I/21, Ankara 1926; Refik Soykut, *Orta Yol Ahîlik*, Ankara 1971; a.mlf., *Ahî Evran*, Ankara 1976; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara 1974; a.mlf., "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi", *AÜİFD*, I (1952); Sabahattin Güllülü, *Ahî Birlikleri*, İstanbul 1977; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, İstanbul 1979, I, 17, 19, 23, 24, 34-37, 43, 47-48, 63, 211, 273, 483-484; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 254, 318, 362, 399; Ahmed Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1986, s. 404-423; a.mlf., "Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik", *12. Milletlerarası Ahilik ve Esnaf Sempozyumuna Sunulan Tebliğ*, İstanbul 1984; Mikail Bayram, *Bâciyân-ı Rum*, Konya 1987; a.mlf., "Sadrud-Dini Konevi ile Ahi Evrenin Mektuplaşması", *SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Konya 1983; a.mlf., "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Kelime Dergisi*, sy. 6, Konya 1986; Şinasi İlhan, "Ahiler ve Teşkilatı", *Irmak Mecmuası*, I/1-8, Balıkesir 1928; M. Çağatay Uluçay, "Peştemal Kuşanma Töreni", *Çalışma Dergisi*, sy. 4, İstanbul 1946, s. 16-27; Abdülbâki Gölpınarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İFM*, XI/1-4 (1949-50), s. 3-354; Sabri F. Ülgener, "XVI. Asırdan Beri Esnaf Ahlâkı ve Şikâyeti Mucip Bazı Halleri", *İFM*, s. 388-396; M. Z. Oral, "Anadolu Köylerinde Gençler Derneği Yahut Ahiliğin Devamı", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, sy. 13, Ankara 1959, s. 17-28; Cevdet Türkay, "Osmanlı İmparatorluğu Esnaf Disiplinini Gösterir Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III/18, İstanbul 1969, s. 18; Gabriel Baer, "The Administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guilds", *International Journal of Middle East Studies*, I, New York 1970, s. 28-50; a.mlf., "Monopolies and Restrictive Practices of Turkish Guilds", *JESHO*, XIII (1970), s. 145-165; a.mlf., "Osmanlı Loncalarının Yapısı ve Osmanlı Sosyal Tarihinde Önemi", *Osmanlı Tarih Arşivi*, I/1, İstanbul 1977, s. 10-25; Mehmet Genç, "Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri", *Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminer. Metinler-Tartışmalar*, İstanbul 1986, s. 113-124; Beşir Hamitoğulları, "İktisadi Kalkınmamızda Ahiliğin Anlamı ve Önemi", *a.e.*, s. 133-153.

ZİYA KAZICI

ÂHİR
(الآخر)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ*) biri.

"Son" mânasına gelen **âhir**, esmâ-i hüsnâdan biri olarak Kur'an'da bir âyette geçer ve "ilk" mânasındaki **evvel** ile birlikte Allah'a nisbet edilir (bk. el-Hadîd 57/3). Âhir kelimesi, "Allahım! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur ve sen âhirsin, senden sonra da hiçbir şey yoktur" (Müslim, "Zikir", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109) anlamındaki sözlerle başlayan Hz. Peygamber'in bir münâcâtında da esmâ-i hüsnâdan biri olarak kullanılmıştır.

"İlk", varlığın (vücûd) ve dolayısıyla zamanın geriye doğru, "son" ise ileriye doğru uzanmasıdır. Bu kavramlar Allah'a nisbet edildiğinde **evvel** "varlığının başlangıcı olmayan" yani "ezelî olan", **âhir** de "varlığının sonu olmayan" yani "ebedî" mânasına gelir. Esmâ-i hüsnâdan olan **bâkī de âhire** yakın bir anlam taşır. Evvel ve âhirin bu karşılıklı mânaları sebebiyledir ki bunlar tek başlarına değil ikisi birlikte Allah'a nisbet edilir ve her iki isim de Allah'ın selbî sıfatları içinde yer alır (krş. EVVEL).

Allah Teâlâ, her şeyin yaratıcısı ve ilk illeti olması itibariyle evvel, her şeyi yaşatan ve yok eden olması bakımından âhirdir; ilk bilinmesi itibariyle evvel, en son varılan olması bakımından âhirdir. Zâtıyla evvel, sıfatlarıyla âhirdir. Önceyi belirlemesi itibariyle evvel, sonuncuyu tayin etmesi bakımından âhirdir. Zamanın dışında olması itibariyle hem evvel hem de âhirdir. Dünyada lutfunu esirgememesi bakımından evvel, âhirette mağfiretiyle muamele etmesi itibariyle âhirdir. Bu sonuncu yoruma göre evvel **rahmân*** adıyla, âhir de **rahîm*** ismiyle yakın anlamlı kabul edilir.

Cehm b. Safvân, Allah'ın "kendisinden başka hiçbir varlık bulunmayan" anlamındaki **âhir** ismini delil gösterek âhiret hayatında cennet ile cehennemin, içindekilerle birlikte bir gün yok olacağını iddia etmiştir. Ona göre Allah başlangıçta tek ve ilk olduğu gibi sonuçta da tek ve son olacaktır; onun dışında cennet ve cehennem halkı gibi bazı varlıkların bulunması tek (ahad) ve son (âhir) olma prensibine aykırıdır. Cehm b. Safvân'ın bu görüşü âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından hem naslara, hem de akla aykırı görülerek reddedilmiştir. Çünkü âhiret hayatıyla ilgili âyet ve hadisler bu hayatın ebedî olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak bu ebediyet (bekā), Allah'ın zâtına mahsus olan "kendiliğinden ve değişmez" özelliğini taşımaz. Bu sebeple de onun âhir ve benzeri isimleriyle çelişecek bir durum söz konusu değildir (bk. BEKÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Zikir", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109; Halîmî, *el-Minhâc fî şuʿabi'l-îmân* (nşr. Hilmi Muhammed Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 188; Gazzâlî, *el-Makṣadü'l-esnâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), s. 106; Fahreddin er-Râzî, *Levâmiʿu'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Kahire 1396/1976, s. 323-326, 328, 330-332; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "âḫir" md.; İbn Teymiyye, *Mecmûʿu fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed), Riyad 1381-86; II, 16; Şa'rânî, *el-Yevâkīt ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 71-72; Hasan el-Mustafavî, *et-Taḥkīk fî kelimâti'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*, "âḫir" md.

BEKİR TOPALOĞLU

ÂHİR ZAMAN
(آخر الزمان)

Dünyanın son günleri veya sonu anlamında kullanılan bir terim.

Dinler, zamanın başlangıcı ve sonu meselesinde iki gruba ayrılmıştır. Zamanın devrî olduğunu kabul eden dinlere göre (Eski Mısır, Aztek, Sumer dinleri ile Hinduizm ve Budizm) zaman, birbirini takip eden devrelerden oluşur ve bu devreler sonsuza kadar sürüp gider. Âlemin fâni olduğunu ve zamanın düz bir hat şeklinde akıp gittiğini kabul eden dinlere göre ise (Zerdüştîlik, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm), âlemle beraber içinde yaşanılan zaman da sona erer ve yeni bir âlemle birlikte sonsuz zaman başlar. Ancak her iki grup dinin benimsediği bir gerçek var ki bu da insanın içinde yaşadığı devre veya devrelerin "sonlu" olmasıdır. Âhir zaman, zamanın devrî oluşunu kabul eden dinlerde insanın içinde yaşadığı devrenin son dönemini, âlemin ve insanın fâni olduğunu kabul eden dinlerde ise dünya hayatının kıyametten önceki son zamanlarını ifade eder.

Yahudilik'te dünyanın genel ömrü haftanın her günü bin sene kabul edilerek 7000 yıl sayılır. Bununla beraber dünyadaki faal yıl 6000 olup ikişer bin yıllık üç devreye ayrılır. Bunların birincisi karışıklık, ikincisi hikmet ve şeriat, üçüncüsü ise mesih devresidir. Âlemin yenileşmesi yani kıyametin kopma-